

456
A T E T T

MÉTHETENKÉNT
MEGJELENŐ LAP,
HERMÉNTI:
KASSÁK LAJOS.

2

Budapest, 1915. november 15.

Ára 30 fillér

szontelárusítók részére
ár: 170-61.

2

Tartalom:

- Halasi Andor: Új irodalmi lehetőségek.
Kozványi Vilmos: Csókiambultr. retófa (vers)
Kassák Lajos: Carlo D. Carra anarkhisztaiemetés című
képe alá (novella)
Jules Romains: A jelen. emeg (vers) Kállay Miklós
fordításában.
Dobrovits Péter: Kompozíció
Raitz Tivadar: A játékoskedvű öregúr (novella)
Vajda Imre: Fejlődés és pártprogramm
KRÓNKA:
Haraszti Zouán: színházak
Sivasser István: Puccini az Operaházban.

Előfizetési ár:

egyes évre 8 kor.
félre 4 kor.
negyedre 2 kor.

Felbővírt szerkesztő és kiadó: KASSÁK LAJOS.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest, V., Széchenyi-utca 16. I. 14.

RAJZ- ÉS FESTŐISKOLA

BUDAPEST, V. KER., RUDOLF-TÉR 1. SZ.

KÜLÖN NŐI TANFOLYAM.

Művészi oktatás kezdőknek és haladóknak **TIMÁR-THEIM** festő-
művész vezetése alatt. **November hó 1-től:**

KÜLÖN ESTI AKT-TANFOLYAM.

Tanítás élő minták után. — Jelentkezés naponta 10—12.

TELEFON 140—69. sz.

MODERN SZINPAD

:: KABARÉ ::

BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-ÚT 69.

Igazgató: BÁRDOS ARTÚR. Telefon 93-16.

Sajtóközlemények a Modern Szinpad Kabaré

-- második bemutatójáról: --

„... Örömrünk a még teljesen friss impresszióink nyomán nemcsak annak szól, hogy nagy és teljes siker volt, hanem annak, hogy arisztikum és nívó jellemzi ezt a műsort is, mint az előzőt.“ (Pesti Hirlap).

„... Im Kabarett auf der Andrassystrasse, Moderne Bühne, ging heute zum erstenmal das neue Programm in Szene, das dem ersten in jeder Hinsicht würdig ist und, nach dem heutigen lebhaften Beifall zu urteilen, wohl so erfolgreich werden dürfte...“ (Pester Lloyd).

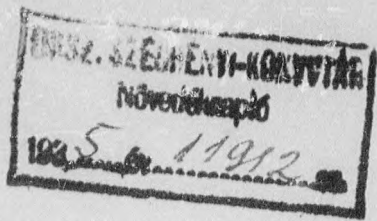
FESTŐISKOLA

esti aktrajzolással kezdők és haladók részére. Jelentkezés:

CSERMELY JÁNOS műtermében,
V., FALK MIKSA-UTCA 22.

P. Kovács
1456 m

ÚJ IRODALMI LEHETŐSÉGEK

Szerkesztő Uram! Felszólított, hogy írjak „új irodalmi lehetőségekről“. Egyszerűen be fogok számolni arról, milyen lángokat srófolt fel bennem lapjának címe, kézfogása : A Tett.

Napnyugaton, az intézmények, a cselekvő jogok és szabad verseny földjén, közvetlenül a fegyverek jogát megelőzőleg, új bölcelet keletkezett: a pragmatizmus. Tettekkel ismerjük meg az életet, csak közös egybeolvadó tettel érthetjük meg egymást, a tettünk világa mellett válik világossá a világ. Ezeket hirdeti az új bölcelet. A megismerés forrása nem a tapasztalat, hanem a megézés, az intuición. Tapasztalatokkal csak hasonlóságokat és eltéréseket, külső jegyeket állapíthatunk meg, de a dolgokban a lényeg fontos, az, ami az egész világon csak ott található s ezt csak megsejtéssel, átéléssel, tettel érthetjük meg bensőleg. A cél nem is a megértés, hanem a mozgás, az energia sodra. A megézés: az akarat, a melynek parancsa, erkölcsi parancsa, minden-nél világosabb, forrása, végső megokolása: titok. Ez a dinamikus világnézet a tettben találja az értékek szívet s itt keresi az abszolútumot. A tett fejt meg, ez váltja meg az életet. Cselekvés közben a problémák görcsei megoldódnak, a kétkedés köde felszakad, a rest erő elevenné válik, a sötét félelem izzó lámpává nemesül. A tett győzi le a természet akadályait, az atavismust, az elfogultságot. A tett a szolidaritás, a lelkiismeret, az erkölcs és a hit. A tett: az ember. A tett: a kiválogatódás, az evolúció, az érték. A tett: a jövő.

Ebben a produktív világképben megértjük az utcán siető embereket. Nem kérjük tőlük, mint a „minden mindegy“ tetanuszos bölcesei: hova rohantok, van-e értelme a sietségeteknek? Mert, látjátok, ezek a siető lábak és karok hajtják az élet kerekeit, a dolgozó agyvelő sinein gurul előre az emberiség. Ebben a folyton előre sietésben egyenesedett az ég felé az ember gerincze, ettől vált le a homlok faláról a vastag, kérges izomkötés, egyenesedett a váll, szabadult a kéz s hajlott, finomodott a remek ember, aki valaha csuf, idomtalan és gyámoltalan barlanglakó volt.

Csak fusson műhelyébe a munkás, hivatalába a hivatalnok, boltjába a kereskedő, gyalupadja mellé az asztalos, sűrögjenek, forogjanak, mert az élet túlhoszú arra, hogy az értelmén merengjünk s túlrovid arra, hogy eleget cselekedhessünk. A dolgozó emberek hordják vállaikon az életet, ők öntik egyik tenyerükből a másikba az élet örömeit s kacagnak hozzá.

Csak tiporják az akadályokat, nyugtalan lábaikkal szakítsák egymásután a hínárokat: a nyálkás tagadást, a görcsös mozdulatlanságot. Állítsanak és dolgozzanak, mert szép a munka sikere, a mikor az erő támadási pontja utat ír le. Ezek a miriádnyi apró utak, ezek a kiröppenő nyilai az emberi energiának, ezek hódítják meg az ember számára a földet. Egy bünt ismerünk: a meddő mozgást, a rest lelkiismeretet, a roncsoló erőt, a fejlődés ellen úszást, az önrombolást, az értékek közönyét: az önbénítást.

Mámorosak vagyunk az evolúció szépségeit, gyönyörködünk az erkölcsi emberben, aki közhatalmat, állít, cselekszik s az evolúciót szolgálja. Részegek vagyunk a lelkiismeret tüzes szeszétől, amely lángoló borra forrja a vér szennyes mustját s megakadályozza az élet ütőereinek elmeszesedését.

Csattogjon az élet, a kövezet és a műhely, csengjen a vas, a csont, a lendítő gondolat, verje a munka szikráját a kő és az ész, rázzák meg egymást a villám erejével a dolgozók kezei. Fusson a láb és a toll. Égesse arcunkat a siker rózsája. Legyünk férfiak és gyermekek. Tevékenykedjünk mint a tűz és aludjunk mint a tej.

S a költő!

Nyissa ki fülét e boldog lármára, dadogjon és daloljon, mint a hegyi zuhatag, legyen a verse darabos, mint a tett s játékos, melódiákat zengő, mint a vágy. Adjon erőt a gyöngének s gyöngédséget az erősnek. Bujjon ki az esztétika ékszertokjából s álljon az élet kellős közepébe. Álljon a viharba, lobogjon a ruhája és az üstöke s mondja el, mit hallott. Ne csak magát szeresse, ne pusztán magát keresse. Találja meg a testvéreit és tartsa fön bennük a hitet. Kacagjon, hogy mások is kacagjanak. Örüljön és tapsoljon s a tapsának ezermillió cél lesz a visszhangja. Ne benyomásokat keressen, hanem adjon: érzéseket és gondolatokat. Mondja a magáét, de mindenkinek a nyelvén. A szépséget tegye kényútból barátta és testvérré. Tárja szét a két kezét s engedje, hadd foghassa meg mindenki.

Az impressionismus az úri tétlenség, a céltalanság, a felelőtlenség, az ingyenczség, a romlás költészete volt. A szkeptikus empirismusból született, a mely a világot viszonylagosságokká tépte, semmit sem igazolt, mindent elfogadott s a megismerés meddő passziójának élt.

Az élet fenn akar maradni. A jelen napokban fölébe került a költészetnek. A tettek korát éljük. Az irodalom várja a felmentő seregeit.

A tett világnézete hívja — és meg fogja teremteni a maga költőit, az új irodalmat.

Halasi Andor

CSÓ

Oltár
Sziyen
Isteni
Igy m

S roha
A régi
Vad sz
Néked

CSÓKTRAMBULIN RÉTORA.

Oltáromon csurog új hitű vérem
 Szívem, a hét kin űre, már alig ver . . .
 Istenidézést a bús imakezdsben
 Így mondok én: Óh Élet Szive, Ember!

S rohadjanak el a régi próféták ma!
 A régi istenek sűrűdött vére
 Vad szélütésben fagyjon a szív torkába.
 Néked is, óh Jézus gyöngyörű hure,

Szinében kallódva, szívemben halódva
 Halk emlék legyen karcagi szobrod lábán
 A szepegő diák borzongó csókja
 Egy csordult nyár szűzrontó éjszakáján.

Galarab, óh, Galamb, szárnyad melegeszjete
 Jó volt a Jordán partján vacagóknak;
 De kell a forróbb, a kékebb oltár füstje
 Nékem, uj hitben szorongó zsidónak.

Igy lendül a rétor csóktambulinnon állván:
 „Élet Szive! Góg dobbantója légy!
 Ki nyomorogtál rossz papjaid szakállán,
 Mint Isten tejébe hullott, őszi légy,

Jegyezd el lelkemet, a Hold halk hugát,
 S bukó imák ezer dadogó ríme
 Pünkösdi rózsáit hullassa rád:
 Erők lelke, óh Ember, Élet Szive!”

S én csokolom ma tengermély kohóját
 Apám vágyának, ó a régi vágyat
 S anyámat, e vágy régi szolgálóját;
 Az engem foganó, forró éjszakákat . . .

Óh, ne gáncsolj a szent csókdobogón!
 Nem botránykönek feszülök előtted,
 Ebeket nem vezet az én lobogóm.

Hulljék a csók, a dús husvétli ajándék,
 Vágyra most gyultra, vagy már reménybiróra,
 Minden szent asszonyi méhre! Minden boldog ágyék
 Legyen az uj örömök királyi trónja.

Óh, Élet szíve, fájdalmak véres rongya,
Mégsem birnak el bukott imák;
Titkod oldója én nem is vagyok ma,
Csak kendőt adó, halvány Veronikád.

Hűtse arcod dalaim puha selyme,
Guruljon gyöngybe egy-egy csöpp a vérből;
Az idők szája zúg s én énekembe
Szorongyokat fűztem ki énekéből.

Óh jaj, Galiciából s Flandriából
Hullaszag árad még a mi uccánkba
Mérgezi étkem, átkot mar ki számból
S rohad a hit, a szív s törik a lándzsa.

Jaj, megigézve, ily mélyen, ily balgán,
Tudom, hogy nem volt soha fiatal más
Idő, Erő, Tér s Atom lako dalmán,
Mint én, kit kábít végső végzetes vallás!

Néha rámront s kerget az uccasorban
Lelkem baja: az új evangélium,
De csak úgy lóg szavakban, csafatokban:
Koraszülött, idétlen médium.

Rozványi Vilmos

(Carlo D. Carra „Anarkhista-
temetés“ című képe alá)

Már kora reggel gyülekezni kezdtek, valamennyien rejtett, szűk sikátorokon lopakodtak a házig s mint űzött, gyáva tolvajok surrantak be a kapun, föl-föl a magas, csigalábu emeletekre és tüzes, aranyba mártott dél volt, mikor a négy szál ünneplős legény csüggedten, mélységesen elborult szívvvel az utcára cipelte a széles, vörös szalagokkal ékesített koporsót.

A város csipkés, kövér tornyaiban nem játszottak temetésre a harangok, de csönd: irtózatoss tompa csöndesség ült mindenütt, az utcán, a nyitott, mély kapualjakban, az emberek könnyes, tétova szemében és a máskor bömbölő gyárkürtök némán, mint óriás, fekete bálványok feszültek a tiszta, őszi ég alá.

Lassan, szorosán egymáshoz bujva indult meg a menet.

Lehorgadt fejjel, mint a vihar elől szűkülő nyáj, elsőbb halkán, szó nélkül botorkáltak; majd valamelyikük száján kibuggyant az első hang és egyenként mindnyájukból megeredt a szó.

Vonatott, lágy tempóban Róla beszéltek és szívük hálálkodva mutogatta a sok, sok elfelejthetetlen emléket.

A halott világot járt ember volt, sok idegen táj fűrésztötte az ő szomjas szemét, sok idegen nyelv pergetett szépet az ő termékeny eszére és egy napon senki sem tudta kicsoda, honnan érkezett, mint valami teljes, mézes fejű virág gyökerezett közélük.

Velük élt, új vágyakat, hitet plántált a lelkükbe s most, hogy fáradt, robotba törött teste ott lapult a szálkás, durva deszkák között egy egész világ fénye hunyt ki az emberek előtt.

Sötét, babonás képek rajzolódtak a szemekbe s a gyászolók már nem is a halott, de élő, fájó maguk miatt tipegtek a sorban, ami éveken át az ő szájából a világba tévedt, az forrón most mind ott zsongott, lelkesített a kócos fejekben és vitte, söpörte őket a lopva elgondolt cél felé.

Ereikben megéreztek a nyugtalan, tüzes életet, valaki megpendítette az első dacos, vértforraló akkordot s nyomában a bús, föl-szegett fejekből kizendült a szokatlan ének.

A szél bolond, játékos kedvvel pergette előre a hangot, a kapuk, üres utcakereszteződések megteltek bámész, kíváncsi néppel és lassan, lassan széles hömpölygő árrá teljesedett a sereg.

Elöl bontott, tűzsinű zászló alatt ringott a koporsó és mögötte szép, megkivánt jövőről dalolt az árva nyáj.

Fölöttük bő, tiszta sugárzásban pompázott az ég és sehol már nyoma sem volt meg a szokott temetési gyásznak.

Mintha épen a hosszú, fárasztó munka után dús, éltető aratásról tértek volna meg s előttük a szomorító koporsó helyett, a gazdák áldott búzakoszorúját hordozták volna a legények, valamennyien szinte megrészegültek egymás melegétől, az áradó szabad élet-örömtől.

Kifordultak a szűk, vesztő sikátorokból s amerre sohse volt utjuk, a cicomás, nagy tereken keveredtek, döngő lépteik alatt poroztak a tükrös szemű körútak.

Hömpölyögtek, bomlott a fölszabadult akarat és az épülő paloták állványairól lecammogtak a fáradt kőművesek, vézna köhögős lányok megkivánták a napot és a tarka, félelmetes karaván vad, könnyörtelen harcba jelezte az utját.

Feszült izmokkal, nyitott, éhes szemekkel tolakodtak a koporsó után és gyönyörködve fürödtek meg az idegen színekben, a szentelt hunyorgó gyertyák helyett szagos virágok, büszke, vörös kokárdák égtek a gomblyukakban és száz idegen asszony dalolt száz idegen férfi között.

És szállt, szállt minden zugba becsavargott a nóta és ingerlő tüz-zel kotorta meg a lelkek feneketlen baját.

A csöndes, békéltató házak megnyitották pántolt kapuikat és az utcák kiöntötték legfájóbb terhüket: az Embert.

Öreg, liliputi anyókák és pajkos, acélizmu gyerekek egy ütemre léptek: a szív a bús, lázadt szív dobolt és a keserű, némaságba rekedt torok az éig dobálta csörgő rakétáit: a hajszóló szót:

— Hajrá!

Poklos, szörnyű táncot járt a város.

— Hajrá!

Áradt a tömeg s valami csintalan kölyökkedv nyomán csörrent az első ablaktábla, aztán még egy, még száz s hirtelen, mintha örület gyújtotta volna föl az emberek eszét, már senki sem tartotta magát vissza.

— Hajrá!

Most rontó, idegen erők keveredtek a bolyba s vad, bősziült daccal fogta magát benne a legkisebb is.

Kemény, bitang parancs fütyült a táncra s a ki birta nyútte a mását.

— Csakazértis!

A levegő tele volt nehéz, fullasztó szaggal, puskák ropogtak, éles, vörösbe mártott pengék villogtak a napban, a földön csuszós, nagy tócsákban párázott a kibuggyant vér — könnyű haláiba verődik bennük az ember — és senki sem bujt és tegnap talán még senki sem gondolt erre.

Szürke, kemény aszfalton terültek a holtak, de fölöttük uj, eleven lelkek táncoltak seregbe.

A féktelen akarat örült buzgóságával hánykolódtak ide-oda az utcán, mint valami fölbősziült ezerfejű szörnyeteg, kit mennél jobban megcsonkítanak, annál félelmetesebb lesz; mint tátogó, éhes farkasok estek az arató halálnak.

Hol eddig egymásért-részeg párok boldogultak, dühös, fekete indulat lobogtatta a vért, csók helyén keserű ízzel muzsikált a: Jaj, és riadt, idegen szemekkel akadt össze a régi szerelmes.

— Hajrá!

— Csakazértis!

Dobálta parancsát a kétségbeesett élet és ember ember hátán taposta a maga utját.

De hová, merre induljon? senki sem tudta, álltak és erőlködtek egy mozdulatért, mintha a föld mélységes, nagy szívébe gyökeretek volna.

És fölöttük kézről kézre járt a koporsó, aki még mindig az ígéret földjéről beszélt nekik és úgy tünt, hogy bontott, vörös szalagjai, mint égő, lobogó fáklyák ragyognak rá a megkivánt világra.

Aki kidőlt alóla, az féltő, irigy szeretettel adta tovább és más részegült emberek emelték magukra.

Igy járt el az idő a város fölött.

A nap már a bíbor horizonton állt és itt ritkult, veszett a piros sereg.

A föld tele volt csonka, megbékélt halottal s az élők szemét tompa örülettel öntötte el a szörnyű halálszony.

— Emberek!

Sikolytotta valaki.

— Emberek! Testvérek!

Hörögte utána a kórus és a bús jajdulásra visszhangzott a tájék:

— Testvérek!

Menekülni akartak, de senki sem találta a kivezető utat. Karcsu, nevetős szüzek, mokány, bronzkaru legények és csöndes, ősz szakállu aggok feküdtek egymáson, hidegen, meredt szájjal, vaksi, kiugró szemekkel s a lusta, átkozott föld nem rázta őket talpra és megvert testükön vörös Krisztus-virágokat ragyogtatott az ég.

Aztán eljött az este.

És ezen a napon sok erőben szép és jövőbe bizakodó embert ölelt magára a halál.

Kassák Lajos

ros

pa

k:

es,
al,
et
ott

rt

*Dobrovits Péter:
Krisztus siratása.*

A JELEN REMEG
JULES ROMAINS

Fönn a körút fölött a földi alkonyat,
Mint villanyfényes iv kristályosul ki. Halk nesz
Bizserg. És a zsvaj, mely gyors iramba tör
Vérezve fennakad nyüzsgő sejtek bozótján.
Dübörgő reszketések borzolják az űrt.
Járdákon a tömeg már érzi önbizalmát.
Szívekbe váj az árny s érzéki és ledér
Dalok melódiáin sodorja táncba őket
Magány és téveteg emlékek távolán.
A fény most kört hasít, mint nagy manézst és benne
Kering egy percre mind a béklyózott ütem.
S a lelkek rejtekük mélyéből felkerülnek,
Hogy megfürösszék únt, mezitlen lényüket
A fényben.

Ám a test méhét betöltő sejtek
Érzik: titokzatos sugárzás fodrosul
Feléjük. És a szív, mely zsong a naptüzeztől,
Beszúrja mindbe nagy tetteknek vágyait.
Remegnek harsonák és láthatlan sugárok
S a test épülete zengőn ropogni kezd;
A sok bezárt mirigy zsong mint nyüzsgő darázsraj
Hálóba fogva. Ám telített már a lég
Új terhekből kelő, cséicsap szabad szelekkel,
Fát langyos fényözön tavaszt akarni hajt.
A húsba ágyazott agy lomha és a galyak
A lelket satnyítók s gátak, ha nőni kell.
Ernyed szellem s erő e mágikus folyamban.
S döntött az utca már; mulatni iziben
Rossz bérkocsik zugán párok fonódnak össze;
Gerjednek a csirák. Már ép asztalhoz ült
Korcsmákban a tömeg sok, kis, kerek csoportban
S az álma egy falu, melyet napfény füröszt.

Kállay Miklós

A JÁTÉKOSKEDVŰ ÖREGŰR

Kis csillagfejű gombostűket tűzött játékos kedvében az öregúr egy nagy kék bársonytakaróba. Kicsiket, nagyokat, százat, ezret s a közepére egy fényes kerek pléhdarabot.

Azután építeni kezdett. Az agyagos padlóba négyszögletes lyukakat fűrt s kis téglácskákat ragasztott bele apró favázákba. Majd bevakolta őket s tetőt rakott rájuk. Kis asztalokat, székeket dugott a szobákba, mozgó emberkéket az utcára, az ágyakba, az asztalok mellé. Az utcákat kikövezte; emberek nyüzsögtek rajtuk, kocsik zörögtek tova. A boulevardokon komoly rendőrök fehérre festett botokkal rendezték a forgatagot. A kávéházakban cigányzene játszott, kokottok integettek elegáns férfiak felé. Egy nő kilépett a kávéházból egy férfi karján s autóba szálltak.

A külvárosban a vásárcsarnokok körül émelyítő szagok terjengtek, a szakácsnék jártak-keltek, vásároltak, nevetgéltek s a szemétrakásoknál keléses arcú emberek guggoltak s ételért turkáltak. Almákat szedtek ki. Levágták a rothadt részeket s a csonka almát sietve befalták. Búzós szardiniásdobozokért kutattak, amelyekben az olaj zöld volt, mint a penész s örömben csillant a szemük, ha egy-két fonnyadt zöldséget találtak.

A villamosok csilingelve jártak s a külvárosokban szűk utcák szennyes gőzében aszott lányok fetrengtek ágyaikon s várták az estét, hogy kényszeredett testüket odadobhassák egy részeg, gerjedező hímnek, ki durván, vadul esik rájuk vagy aki félve, borzadozva jön. S este bebotlik szeretőjük, erős, durva fickó, kiráncigálja őket az ágyból, durván lök rajtuk; úgy, mint mészáros korában a húsokkal tette.

A korcsmák zajosak. Ma szombat este van. Fizetés napja. Emberekkel tömve a mulatók s a lány ölének már tíz vendége volt. Csörgeti a pénzt, számolja s vigyorgásra torzul az arca. Holnap nem ver meg a Feri, — gondolja.

Egy sötét utcában segélykiáltások. Aztán hörgés. Siető léptek. A rendőr egy fa mögé bujik. Minek menjen oda? Őt is megölik. S mi lesz a családdal? Az asszonnyal s a két poronttyal? Csak mikor már minden csendes, megy a kiáltások irányába. Egy úr fekszik az aszfalton, fehér plasztronján piros virágok. Szmokingja tépett s cilindere összetörve hever a sárban.

A rendőr ráhajol. Szája még nyitva van. Egy aranyfog csillan

ki belőle s ki nem mondott igék lebegnek meredt nyelvén. Szemére különös kép van rajzolva. Egy női mosoly, sok-sok virág s egy marcona férfi, aki előtt széthajlanak a virágok és megfagynak a mosolyok.

Krizantémja búsan lóg gomblyukában.

Ennek is kampec, mondja a rendőr. Fütyül egyet. Két másik jön. Kolléga Urak, mondja, Kolléga Urak, itt büntény történt. Őrizzék ezt egy percig, amíg telefonálok.

Az öreg kereskedő elmegy a szeretőjéhez. Egy dobozt visz neki. Ezt magának hoztam. Az rá sem néz. Tudja, hogy ez az a karperec, amiről a multkor beszélt. A kereskedő le van sujtva. Meg sem nézi? Hát nem szeret? Nem, mondja a színész nő és elteszi a tokot. Holnap eladom, gondolja. Ötszáz korona. Majd ha ezer lesz, szóba állok vele.

Az öregúr megnézi az óráját. Tizenkét óra. Elég volt már a játékból, — mondja és meggyújtja az egyik ház tetejét. A lángok gyorsan csapnak át egyik házról a másikra, Lótás-futás, menekülő emberek. Trombitálva jönnek a tűzoltók. Oltanak. De a tűz terjed.

Egyszerre a másik oldalon is kigyúlnak a házak. Minden behull a tűzbe s a füst mindent megöl.

Csönd van és kormos, égett romok.

Csak az ég kék és a csillagok ragyognak.

Milyen szép ez a kék lepedő, — mondja az öregúr és megsímogatja a szakállát.

Raith Tivadar

FEJLŐDÉS ÉS PÁRTPROGRAMM

II.

A német szociáldemokráciát hosszú és titáni viaskodás, formák és célok keresése után, a német néplékek belső alkatából eredő sorstragikum legyűrte. Aminek Faust csak inkarnációja és kifejezője: a kutatás, a végtelen felé való törekvés és a töprengés, amely csak tragikus sóvárgásban fejeződik be a végcélok előtt, ime vaskényszerűséggel állott elő a háború pszichológiai pillanataiban a német szociáldemokráciánál. Mint Faust felidézi a hatalmas földszellemet, de minden mágikus hatalma dacára, saját köreibe nem tudja vonni és visszaparancsolni sem eredeti pályájába: a szociáldemokraták felidézték az ipari fejlődés szellemét és végtelen perspektíváját, de azon a ponton, ahol a társadalmi osztályok érdekei és lehetőségei szigorúan elkülönülnek, megszabadulni ettől az árnyéktól nem tudtak. A szintheticus, összefoglaló és egymásba olvasztó gondolkodás hiánya, ahol az elméletek harmonikusan egészítik ki egymást és horoszkópjukon egy új világképzet jelenik meg, — nem mint népszellem-inferioritás, hanem mint alapozó és döntő tulajdonság érvényesült. Egymásmellett állottak a pontosan kidolgozott és dogmatikus alapon tökéletes elméletek, — a szerkezet kész volt, csak a rugókat kellett elmozdítani, hogy járjon és valamilyen irányba vegye az útját. De Spencer szerint a fejlődés mérete és lényege az, hogy az egymásmellettségéből az egymásértvalóság diagonálisának irányában halad. Az ipari fejlődés és az ipari szociálizmus elmélete lezáródott a felállított alapelvek bebizonyulásával, — hiánytalan és tökéletes volt, amelyet kiegészíteni már nem lehet és így fejlődésképtelen. Az ipari szocializmus elmélete alapján megkaphatjuk a liberális nemzetgazdasági iskola eszményét a homo oeconomicus-t, de az új, a szocialista ember szellemi és anyagi világát ebből felépíteni nem tudjuk.

Azok, akik szigorúan a történelmi materiálizmus alapjára helyezkednek és elfogadják mint történelembölcseletet ép úgy mint cselekvési vezérmotívumot és a fejlődésben nem látnak mást, mint az anyagi eszközök vak játékát az emberrel, akinek sem célkitűző, sem célmegoldó szerepe nincs és csak egyszerű marionettja az anyagi élet természeti törvényeinek — a német szociáldemokrácia elméleti igénytelenségét és kicsinyes munkásvédő politikáját az eliszaposodás folyamatának tudják be. Ezek a nemes számszonglőrök felülvén a statisztika megfelelő lapját, szigorú és törvényszerű párhuzamot fognak kimutatni a szocialis mozgalom tisztán

ipari és a mezőgazdaságtól távolodó jellege és az iparból élő népesség rohamos és állandó percentuális arányszaporodása között. Amilyen helyes ez a megfigyelés, olyan tarthatatlan a belőle vont következtetés. A tények megállapítása semmitsem von le a cselekvések helytelenségéből és így a földkérdésnek a szociáldemokrácia részéről történt egyszerű kikapcsolása is végzetes hiba.

Marx az ipari fejlődés példáját Angliából vette, az „ipari forradalom“ szülőföldjéről.

De az analógia igen veszélyes, mert Angliában nemcsak az ipar problémái erjedtek és értek meg, hanem ezzel egyidejűleg a földéi is. A fejlődés genetikus útja a családfe tetején világosan feltünteti a forradalmi O'Connor nevet, átcsap Amerikába és ott Henry George-ról beszél, majd visszatér a kontinensre és a Lloyd George néven állapodik meg. Oppenheimer éleseszű alaposággal dedukálja az ipari munkásság nehéz és kétségbeejtő helyzetét a gépkorszak kezdetén, a mezőgazdasági munkásság közt fennálló állapotokból, amely egyszerűen a nagyobb szocialis nyomás alól a kisebb falvakból a városok felé tódul. Vajjon, hogy képzelhető el az alapvető marxista feltételek közül a termelő eszközök társadalmosítása a földprobléma elintézése nélkül? A föld proletárjai épúgy a „világ proletárjai“ közé tartoznak, mint a hogy a west-fáliai bányamunkás sorstestvéreinek vallhatja a pennsylvániait. A problémákat nem lehet eikülöníteni és egymás nélkül megoldani, mint ahogy az emberi életet nem lehet több részletben leélni. A kapitalizmus internacionalizálta foglalkozási és nemzeti különbség nélkül a nyomort, a szocializmusnak nemzetközivé kell tenni a nyomor-alanyokat. Ellenvetésül a szokott közhelyeket lehet biztosan hallani: a mezőgazdasági termelés feltételei és érdekei homlok-egyenest ellenkezők az iparral; mások az áralakító tényezők, eltérő szerkezetű a munkamegosztás, jogosultsággal bír a kisüzem és nem oly éles a társadalmi tagozódás.

Mindezektől azonban a szociálista gondolkodónak el kell tekinteni, mereven el kell nézni az ipari és földkapitalizmus speciális érdekei és aggodalmai felett és a kettős optikát elvetve csak a munkahozadék birtokbavételének és jogának teljesülését kell szemelőtt tartani. Épúgy, ahogy a gőz és villany, a környező anyagokról tudomást nem vevén földön, levegőben és vizen, épúgy hajtja a gépezetet, a szociális gépezetnek eltekintve az őt környező anyag speciális feltételeitől az általános elvet tökéletesbítését kell céljának tekinteni. Nem képzelhető el, hogy amíg az ipari jogrendben az emberi jogok és társadalmi szolidaritás érvényesülnek, addig a föld törvényhozása a középkori jus utendi et abutendi hatalmi körébe tartozzon.

A német szociáldemokrácia e téren is empirikus úton jöhet rá az ipari szocializmus tehetetlenségére. Mert nem elég, hogy a forradalmi tömegenergiát téveszméi kohójában politikai energiává nemesítette át, a földmozgalom elől — mint súlyos és bonyolult

probléma elől — egyszerűen kitért. E tekintetben a konzervatív pártok nem riadtak vissza a leskelődő nehézségektől, hanem alapos „kulturmunka“ révén (vierzig Jahre ehrliche Kulturarbeit) sikerült ezeket a gazdasági és politikai reakció harcos katonáivá tenni. De a politikai szocializmus rendszere, dacára annak, hogy az akaratot központosítja, ezt nem köz- hanem egyéni akarattá teszi. A „pártérdekek“ megítélésénél és meghatározásánál a „pártvezérek“ döntenek, esetleg jó bürokraták, esetleg kiskirályok, de sajnos sok esetben lángeszű és nagyravágyó Cézárook és Napoleonok, akik igen könnyen elveszítik maguk elől a szociális végcélokat. Mert a lehetőségektől, tervektől, vágyaktól és elkövetendő változások varázsától terhes mozgalmakkal, mint amilyen a szocializmus is, könnyen az történhet, mint Krisztussal, aki igéi hirdetőjéül nem Jánost az evangélistát, hanem Pált az együgyűt választotta.

Vajda Imre

KRÓNKA

SZINHÁZAK

Nagyszerű ember és nagyszerű költő volt *Calderon*, a castíliai don, san-jagói lovag, toledói káplán, királyának és egyházának hű és szerény szolgája. A spanyol lealtad-nak volt a megtestesítője, ami mást, többet jelent mint a loyaltás. Még az irigyei is venerabilenek hívták, kicsibe mult, hogy a halála után boldoggá nem avatták. Az élete azonban boldog volt, szelid és derűs. A vallás a legfőbb principiuma, de a vallást realizmussal tudta keverni. A heroizmusa nem üres pátosz, a humor-érzéke — Cervantes után következett már — megóvta a szertelen grandezától. Sok minden kitellett tőle, néha csak lépés választotta el a zsenialitástól: — a sokoldalú, sokféle kedvű s mindig újabb és újabb elfoglaltságot kereső költő azonban sohasem ért rá erre a legutolsó lépésre. A vallástól a miszticizmusig, a realizmustól a nyers, véres naturalizmusig — *misztikus naturalizmus!* — alig tette meg valaki is az utat, Spanyolországban, — hol pedig a legtöbb eshetőség, csaknem szükségesség meg volt rá. Mert bizonyos, hogy ez volt akkor az egyetlen, legigazibb lehetősége a zseninek, amint-hogy a középkori katholicizmusnak is, egészben véve, a misztikus naturalizmus az egyetlen, legigazibb irodalmi megnyilatkozása.

Nem, nem volt zseni *Calderon*, ehhez túllontúl szelid és boldog volt az élete.

A *zalaméai bírót* — vagy hatodszor adják a *Nemzeti színházban* — úgy látszik, aktualitásnak szánták. Mert hogy van benne katona-élet is. Egyik főszereplője egy hadvezér, zsémbes, köszvényes öreg úr. Ehhez a rajzhoz — harmadfél száz évvel ezelőtt — bátorság kellett. Néhai György Vilmos fordítása valóban elavultabb, mint maga a darab. Oly száralmasan gyenge, hogy szinte fáj. *Calderon* nyelve már cikornyás, az *estimo culto* kényes redondillái helyén, ahol csak úgy peregnek a rimes, asszo-

nános verssorok, kétszeresen rossz hallgatni az ágaskodó, ócska trochaeusokat. Legalább jó fordításról kellene gondoskodni a színháznak; a dilettánság úgysis lehúzza még a legjobb erőit is.

*

A *Magyar színház* ujdonsága — *Évike* — jóindulatú, ártatlan naivitás. Valamikor társadalmi drámákat írtak az ilyesmiből, azóta vígjátékká vedlett a téma. Ez különben az egyetlen felfedezése az írónak; baj, hogy későn jutott hozzá. Ötletek sem nagyon zaklatják, így aztán a dolog eredendő savanyúsága valami kellemetlen, köznapi szentimentalizmusba fullad. A dráma nem a dán írók kifejezési formája, de meg kell jegyezni mégis: hoztak végre dán írókat, akik a pompás dán irodalmat — egész sereg név: Pontoppidan, Jensen, és Jacobsen, Nansen, Bang, Larsen stb., kik ellen pedig már verekedni kell — csak kompromittálni tudja. Sőt még azt sem.

*

Ügyes és ravasz ember *Knoblauch*, alig ismeri valaki is jobban a közönséget nálánál. A közönséget ismerni persze nem nagy dolog: a közönség pszichológusának — pláne ha üzleti alapon műveli a pszichológiát — nem épen előkelő s nem épen komplikált tulajdonságokat kell megfejteni. *Knoblauch* kitűnően végzi ezt a pszichológiát, azt adja mindig, amit várnak tőle, sőt még azt is — amit már nem várnak. *Gavallér*. Meglepetéseket is szerez, a kigondolásaival szinte eredetinek látszik. Épen ebben az ál-eredetiségben van azonban a ravaszsága; rossz néven venni ugyan még ezt sem lehetne — annyira hozzátartozik az üzleti recipéjéhez. Ellenszenves csak azért, mert a mondanivalóját még külön irodalmi lével is leönti: ez tudniillik már személyes inzultus, mert becsapásra irányul. A kóklerséget megbocsátja az

ember, nevet is rajta, — a hochstapler-ség azonban bántó. Bántó, ha valaki ötletekkel, könnyed fölényességgel akar elirtézni nagy dolgokat, amikhez nem ért. Lehet különben, hogy Knoblauchnak pozitív céljai vannak ezzel is: a közönségnek ez az ügyes és ravasz s mindenekfelett üzleti pszichológusa jól tudja, hogy ilyesmi is szükségeltetik. A ravaszságokhoz, ügyeskedésekhez még külön irodalmi lé. S a siker ezek után — ó, nagyérdemű közönség — csakugyan nem is maradhat el.

A modern dráma fejlődési tendenciáit, kifejezési lehetőségeit keresni, általában a modern drámáról beszélni: talán sohasem éreztem még olyan szomorúnak, olyan szomorúnak és nevetségesnek is, mint egyik este, a *Vig-színházban*, a Knoblauch darabjánál. Nyomozni az új drámának, a *mi* drámánknak a kibontakozását...: oly donkihótosak a nagy szavak, a nagy nekikészülődések. Knoblauch például nagyszerűen megvan enélkül: fütyül a dráma kifejezési lehetőségeire, a lélekre s a formákra, általában Kassnerre s a tanítványaira, sőt magára Plátóra is. S igaza van. Mert régi dolog már, hogy más a színdarab s más a színpad s végül egészen más a színház, ahová mindenekelőtt szórakozni jár a közönség. S miért kellene zokon venni az írótól s a színháztól, hogy mindezt tudják s számítanak rá. Knoblauch — aki talán mégis csak hochstapler — bármit gondoljon is, — maga a *Vig-színház* becsületesen, leplezetlenül csinálja: hogy stilusos legyen, operett-primadonnát szerződtetett a fő nő szerepre s a napilapok kommunikéiben is a fényes kiállítást és — Berkovitsné divatszalonjának próbaruháit dicséri.

Haraszi Zoltán

PUCCINI AZ OPERAHÁZBAN

Sajnálom, hogy multkoriban mégis adták Puccinit az Operaházban. Jobb szerettem volna Puccinit ez évben nem hallani, nem azért, amiért általában fájalták az esetet, hanem egyebek közt éppen Debussy és Dukas kedvéért, akik tudvalevőleg szintén tantième-kedvelő, élő és kiváló zeneszerzői egy velünk ellenséges államnak.

Mert korlátozni kell az olyan muzsikát, mely óvatos modernségével mégsem híd a megalkuvás nélkül haladók felé, mely annyi erősebb és jobb műnek foglalja el helyét, s melyről vigaszképpen még csak azt sem mondhatni, hogy rossz és értéktelen. De bizonyos, hogy Puccinit legfőképp mégis csak érzéki temperamentuma s emellett minden szellemi mélységtől és komplikációtól mentes természete tette meg a közönség pótolhatatlan mulattatójává.

Ugyanez a közönség azonban Trisztán és Isolde előadásánál is színültig megtölti a nézőteret, — hinni lehet tehát, hogy az emberekkel egy kis erőszak, egy kis koplaltatás által meg lehetne értetni, hogy a művészeti élvezés magasabb fokához — csakis fáradságos munka árán juthatunk. S ezért, ha valaha zenediktátori állásba érnék, legalább öt évre betiltanám Beethoven szimfóniáinak az előadását. Az embereket megfosztanám attól a lehetőségtől, hogy azt a kis zenei szükségletüket, ami mégis csak megvan bennük, kizárólag azokkal a művekkel elégítsék ki, melyeket már megszerzett számukra az apjuk és nagyapjuk receptív munkája. Ezért volna üdvös, ha ma, mikor különben sem a kényelem a legfőbb jó, nem adnák Puccinit.

Strasser István

